

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ**

ДРОБЯЗКО СВІТЛАНА ІГОРІВНА

УДК 338.246.01/.02-049.5:368.03](477)(043.3)

**МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ
СТРАХОВОГО СЕКТОРУ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант:

доктор економічних наук, професор
Чорна Марина Віталіївна,
Харківський державний університет харчування та торгівлі,
завідувач кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі ім. І. Г. Бережного.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент
Вініченко Олена Миколаївна,
ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»,
професор кафедри економіки промисловості та організації виробництва;

доктор економічних наук, професор
Плаксієнко Валерій Якович, Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю;

доктор економічних наук, доцент
Полозова Тетяна Василівна,
Харківський національний університет радіоелектроніки, завідувач кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою

Захист відбудеться «11» жовтня 2019 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.088.02 у Харківському державному університеті харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333, ауд. 45.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333.

Автореферат розісланий «09» вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Янчева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливою умовою соціально-економічного розвитку України та підвищення добробуту населення є наявність ринку страхових послуг, який формується відповідними суб'єктами господарювання. Перманентний розвиток вітчизняного страхового ринка з 42%-м середньорічним темпом зростання страхових премій за останні три роки активізує діяльність підприємств страхового сектору як основи створення розгалуженої інфраструктури національної економіки. Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується продовженням трансформаційних процесів, активізацією негативного впливу різнопланових чинників та загроз, посиленням політичної нестабільності та соціальної напруги. Наслідками їх синтезу в економічній площині для підприємств страхового сектору є зниження довіри населення до страхових установ, їх стійка залежність від іноземного капіталу, несприятливе інституційне середовище. Ці та інші тенденції, характерні для середовища діяльності вітчизняних підприємств страхового сектору, зумовлюють необхідність усвідомлення важливості управління їх економічною безпекою. Відсутність зважених управлінських рішень щодо забезпечення економічної безпеки підприємств страхового сектору не сприяє реалізації економічних інтересів, як власних, так і усіх зацікавлених сторін – споживачів, персоналу, інвесторів, держави та ін.

Традиційні методи та прийоми управління економічною безпекою у нестабільних умовах функціонування ринку страхових послуг не можуть гарантувати надійний захист його учасників від сучасних загроз. З огляду на це, виникає необхідність в удосконаленні та розширенні концептуальних засад управління економічною безпекою підприємств страхового сектору, у першу чергу, шляхом створення комплексного методологічного забезпечення прийняття безпекоорієнтованих управлінських рішень. Лише за умов ефективного управління економічною безпекою вітчизняні підприємства страхового сектору можуть утримати та посилити власні конкурентні позиції в умовах євроінтеграції та стабільно розвиватися. Тобто процес функціонування та прогресивного розвитку підприємств страхового сектору значною мірою залежить від забезпечення економічної безпеки та підвищення її рівня завдяки ефективному управлінню.

Вирішенню проблем забезпечення економічної безпеки на макро- і мікро-рівнях та розвитку теорій безпекоорієнтованого управління підприємствами присвячено роботи багатьох вітчизняних дослідників, серед яких В. Алькема, В. Бегма, Т. Блудова, З. Варналій, Т. Васильців, Л. Гнилицька, В. Горбулін, В. Гросул, З. Живко, О. Іляш, Т. Момот, Д. Олійник, В. Плаксієнко, А. Пилипенко, О. Суходоля, В. Франчук., М. Чорна, О. Шаров, В. Шемаєв та ін. До числа найвідоміших зарубіжних науковців, у полі наукових інтересів яких перебували питання ефективного управління суб'єктами господарювання в площині забезпечення їх економічної безпеки, належать Р. Акофф, А. Алавердов, М. Альберт, Т. Бек, М Вебер., П. Вейл, Ч. Волен, Р. Голдсміт, П. Друкер, Г. Емерсон, Р. Левін, Н. Лояза, М. Мескон, К. Нельсон, Ф. Хедоурі,

В. Штайнер, ін. Безпосередньо проблемами забезпечення економічної безпеки підприємств за її складовими займалися С. Бауер, Е. Бернройдер, С. Деккер, М. Кидрович Д. Прован, К. Сутраве, Р. Хоффманн та ін. Значного розвитку вітчизняна теорія управління економічною безпекою підприємств страхового сектору та фінансових установ набула в працях О. Барановського, В. Вареник, С. Васильчак, О. Вініченко, В. Домбровського, О. Кириченко, О. Колодізева, І. Крупки, А. Крутової, С. Мельник, О. Пластун, Т. Полозової, В. Сидоренко, Т. Сусуловської, О. Штаєр, Т. Яворської та ін.

Високо оцінюючи здобутки вітчизняних і закордонних вчених для наукової царини безпекознавства, зазначимо, що проблеми формування і використання ефективного інструментарію управління економічною безпекою підприємств страхового сектору залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження, зважаючи на мінливість внутрішнього та зовнішнього середовища їх функціонування і перманентне зростання кількості різнопланових загроз. Актуальність, теоретико-методологічна і практична значущість та недостатня розробленість проблемних питань забезпечення економічної безпеки на фоні відсутності загальноприйнятого науково обґрунтованого парадигмального базису управління економічною безпекою підприємств страхового сектору у сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки з урахуванням загроз і можливостей зумовили вибір теми дисертаційної роботи, мету, завдання дослідження та логіку викладу його основних положень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження здійснювалося в рамках міжнародного наукового проекту WLP_BS_Economics and management of educational systems and processes, 2018 the section of the Scientific project: 02. Analysis of the effectiveness of educational processes on the basis of competencies and opinions of the participants of the educational process: innovations in the management of educational systems and processes. Institute of Law, Administration and Economics Pedagogical University in Krasow. (Економіка і управління освітніми системами і процесами, 2018 рік. Розділ Наукового проекту: 02. Аналіз ефективності освітніх процесів на основі компетенцій і думок учасників освітнього процесу: інновації в управлінні освітніми системами і процесами, Інституту права, адміністрування та економіки Педагогічного університету в Кракові - автором уточнені методологічні підходи до управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору). Обраний напрям дослідження пов'язаний із загальною тематикою науково-дослідних робіт Київського національного торговельно-економічного університету за науково-дослідною темою «Моделювання механізмів функціонування міжнародної електронної торгівлі» (номер державної реєстрації 0117U000507) (автором запропоновано системно-процесний підхід у механізмі управління економічною безпекою підприємств та удосконалено інформаційно-аналітичне забезпечення управління системою економічної безпеки підприємств); Міжнародного гуманітарного університету за темою «Удосконалення механізмів управління ефективністю діяльності та інтенсифікації бізнес-процесів підприємств виробничого та невиробничого секторів економіки» (номер державної реєстрації 0115U001935) (автором

запропоновано методичний підхід щодо оцінювання рівня готовності підприємств страхового сектору до запровадження механізму управління системою економічної безпеки); Національної металургійної академії (м. Дніпро) за темою «Методологія соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку регіонів, галузей виробництва, підприємств та їх об'єднань» (номер державної реєстрації 0116U006782) (автором запропоновано методичний підхід щодо оцінювання рівня готовності підприємств страхового сектору до запровадження механізму управління системою економічної безпеки); Запорізького національного університету за темою «Методологічні засади формування стратегії розвитку суб'єктів господарювання регіонів та держави» (номер державної реєстрації 0114U002644), в рамках якої автором запропоновано системно-процесний підхід у механізмі управління економічною безпекою підприємств страхового сектору; Громадської наукової організації «Фінансово-економічна наукова рада» (м. Київ) науково-дослідної теми «Управління економічною ефективністю діяльності підприємств» (номер державної реєстрації 0118U000786) (автором уточнені концептуальні засади управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору) та науково-дослідної теми «Особливості розвитку світової економіки в умовах глобалізаційних процесів» (номер державної реєстрації 0118U000789) (автором уточнено теоретико-методологічне підґрунтя вдосконалення управління економічною безпекою підприємств страхового сектору та надано науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору); Наукового журналу «Економіка і фінанси» науково-дослідної теми «Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки» (номер державної реєстрації 0113U007516) (автором уточнено методологічні підходи до управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів та практичного інструментарію управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. Відповідно до визначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

- дослідити трансформацію наукових підходів до визначення змісту та складових економічної безпеки підприємств;
- встановити особливості економічної безпеки підприємств страхового сектору в умовах мінливості зовнішнього середовища;
- розробити концепцію управління економічною безпекою підприємств страхового сектору;
- визначити сучасну специфіку та особливості страхової діяльності підприємств страхового сектору;
- встановити особливості функціонування вітчизняного страхового ринку та тенденції розвитку підприємств страхового сектору;
- обґрунтувати методологічну платформу оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору;
- оцінити вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на економічну безпеку підприємств страхового сектору;

- сформуувати систему оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору;
- обґрунтувати методологічні засади формування системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектор;
- здійснити оцінку ефективності системи управління економічною безпекою підприємств на засадах ризик-менеджменту;
- провести імплементацію системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору;
- розробити стратегічні заходи підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору;
- обґрунтувати управлінські рішення щодо підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору;
- сформуувати стратегію забезпечення економічної безпеки підприємств страхового сектору.

Об'єктом дослідження є процес управління економічною безпекою підприємства страхового сектору.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, науково-методичні та прикладні основи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертації є сучасні теорії, концепції, гіпотези. Застосовано такі загальнонаукові та специфічні методи, що забезпечують достовірність отриманих результатів і висновків: діалектичні, гносеологічні й логічні методи, зокрема термінологічний аналіз – для дослідження понятійно-категорійного апарату і з'ясування базових понять управління економічною безпекою; матричний метод – при побудові матриці коригуючих заходів управління економічної безпеки підприємств страхового сектору, матриці BCG та GE/McKinsey, матриці ризиків господарської діяльності; методи індукції, дедукції та наукової абстракції і узагальнення – при обґрунтуванні економічних категорій і дефініцій; монографічний і порівняльний методи – для систематизації наукових підходів до конкретизації теоретичних засад розширення методологічного базису управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору; методи аналізу та синтезу – під час проведення діагностики умов реалізації процесу управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору в Україні; інтегральні – при оцінюванні економічної безпеки підприємств сфери страхування; системно-функціональний, функціонально-структурний методи – під час розробки концептуальних засад формування та управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору; методи теоретичного та графічного моделювання – у межах використання системно-процесного підходу для моделювання системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору; методи стратегічного управління – при визначенні стратегічних пріоритетів в управлінні системою економічної безпеки підприємств страхового сектору в Україні; методи експертного оцінювання – під час оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору; методи ситуаційного аналізу – при оцінюванні економічної

безпеки підприємств страхового сектору; графічні методи – при визначенні факторів впливу на економічну безпеку підприємств страхового сектору та представлення результатів дослідження; кореляційно-регресійний аналіз – при аналізі залежності обсягів продажів страхових послуг з рівнем витрат на економічну безпеку підприємств страхового сектору; методи сценаріїв та прогнозів – при визначенні ефективності впровадження системи управління економічної безпеки підприємств страхового сектору; прийоми абстрактно-логічного методу були застосовані при розробці теоретико-методологічних узагальнень і формулюванні висновків за результатами дослідження.

Інформаційною та теоретико-методичною базою дослідження слугували нормативно-законодавчі акти, інструкції, накази; наукові праці дослідників економічної теорії, менеджменту та економічної безпеки; монографії і публікації у періодичних виданнях вітчизняних і зарубіжних вчених з питань забезпечення економічної безпеки підприємств сфери страхування; офіційні дані міжнародних організацій, рейтингових агентств, відомості Державної служби статистики України; матеріали звітності підприємств страхового сектору і дані їх офіційних сайтів, а також результати власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці нових науково-методологічних підходів до управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. Основні наукові результати, які характеризують наукову новизну, є такі:

вперше:

– запропоновано концепцію управління економічною безпекою підприємств страхового сектору (ЕБ ПСС) на основі базового процесно-компетентнісного і підтримуючих (системний, ресурсний, ситуаційний, адаптивний) підходів та обґрунтованої сукупності принципів теорій управління, ризик-менеджменту, стейкхолдерів, сталого розвитку з урахуванням особливостей страхової діяльності та трансформаційної специфіки зовнішнього середовища, що полягає у поєднанні та взаємодії видів діяльності і структурно-функціональних складових (кадрова, фінансова, інформаційна, маркетингова) крізь призму теоретико-методологічної, науково-методичної та прикладної площин, та дозволяє забезпечити високий рівень ЕБ ПСС шляхом розробки та впровадження актуальних та науково обґрунтованих заходів управління ЕБ ПСС;

– обґрунтовано методологічні засади формування системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору, спрямованої на захист від ризиків і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища, шляхом відокремлення трьох взаємопідтримуючих рівнів – методологічного (концепції, наукові підходи, принципи), теоретично-методичного та рівня впровадження. Це сприятиме сформуванню та впровадженню дієвої системи управління економічною безпекою;

– розроблено комплексний інструментарій інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємств страхового сектору на основі сформованої багаторівневої системи оцінювання страхової діяльності за визначеними критеріями та інтегральними показниками виділених підсистем: в межах

галузевих напрямів (правила поведінки, технології страхових операцій/взаємовідносин, засоби захисту) та за загальними індикаторами сприятливості зовнішніх умов з використанням експертних та економіко-аналітичних методів. Застосування даного інструментарію дає можливість на кожному із етапів страхової діяльності генерувати заходи безпеки щодо правил поведінки та технологій проведення операцій відповідно до результатів запропонованого «Звіту про здійснення оцінки економічної безпеки страхової діяльності»;

– запропоновано науково-практичний підхід до оцінювання ефективності системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору, що полягає у визначенні та змістовному наповненні етапів векторно спрямованих процедур оцінювання з урахуванням пріоритетності та сили впливу ризиків економічної небезпеки. Застосування підходу дозволить сформувати інформаційну базу для прийняття рішень щодо забезпечення/підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств страхового сектору.

Удосконалено:

– модель прогнозування стану економічної безпеки підприємств страхового сектору, що полягає у визначенні функціональної залежності між часовими періодами (інтервал виявлення загроз, запровадження заходів попередження їх трансформації в небезпеку, фактична ідентифікація стану небезпеки, запізнення початку сприйняття стабілізаційних рішень/заходів) та цільовою функцією забезпечення ефективної часової послідовності управлінських рішень/заходів, яка, на відміну від існуючих, враховує тривалість етапів ідентифікації та діагностики загроз. Це дозволяє підвищити ефективність управлінських заходів завдяки оптимізації часового лагу між їх прийняттям та реалізацією;

– матричний метод експрес-оцінки ефективності управління економічною безпекою підприємств страхового сектору, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на врахуванні взаємозалежності рівня конкурентоспроможності (КСП) та економічної безпеки підприємства, передбачає одночасне застосування запропонованих інтегральних динамічних і статичних показників (рівень економічної безпеки, коефіцієнт співвідношення комплексного інтегрального показника конкурентоспроможності) для побудови матриці «динаміка КСП – рівень ЕБ ПСС». Застосування цього методу дозволить швидко та однозначно оцінити ефективність управління економічною безпекою;

– науково-методичний підхід до удосконалення системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору, що відрізняється застосуванням запропонованої концептуальної моделі трансформації системи економічної безпеки за визначеними параметрами на усіх етапах її життєвого циклу в умовах існуючих обмежень комунікаційного середовища за обов'язковістю контролю й оцінки ефективності її просування. Це дозволить адаптувати діючу систему управління економічною безпекою підприємств до нових вимог та змін навколишнього середовища;

– науково-практичний підхід до вибору стратегії взаємодії підприємств страхового сектору зі споживачами в Інтернет-середовищі на базі

запропонованої матриці «ступінь готовності споживача – комунікаційне середовище», сформованої на основі якісної оцінки комунікаційного середовища, який, на відміну від існуючих, встановлює етапність, структурованість і змістовність джерел та індикаторів (частота, спрямованість, інтенсивність) за сторонами комунікації в часовій площині, що дозволяє обрати оптимальні засоби просування на інформаційному та товарному рівнях комунікаційного впливу відповідно до виду стратегії.

Набуло подальшого розвитку:

– теорія управління економічною безпекою підприємств страхового сектору шляхом уточнення понять: «економічна безпека підприємства страхового сектору», що полягає у принципі дуальності її характеру (відсутність небезпеки, захищеність від небезпек) та змістовної наповненості структурно-функціональних складових (кадрова, фінансова, інформаційна, маркетингова); «система управління економічною безпекою підприємств страхового сектору», що розуміється як адаптаційна динамічна сукупність визначених цілей, місій, принципів, функцій, моделей, методів управління економічною безпекою, основана на постійній організаційній взаємодії виділених складових економічної безпеки та інформаційному інтерактивному супроводі, спрямована на формування та реалізацію заходів щодо захисту підприємства від ризиків і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища;

– науково-практичний інструментарій оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору в розрізі структурно-функціональних складових, який, на відміну від існуючих розробок, побудований на основі запропонованого загального інтегрального показника економічної безпеки за складовими фінансової, кадрової, інформаційної, маркетингової підсистем, оцінених за обґрунтованою шкалою рівня економічної безпеки, що дозволяє побудувати матрицю коригуючих заходів щодо управління економічною безпекою;

– методичний підхід до формування стратегічних заходів підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору на основі модифікованої матриці профілю конкурентоспроможності, сформованої інтегральними показниками якості страхової послуги/репутації та конкурентоспроможності підприємства страхового сектору з використанням рівнозначної п'ятирівневої шкали, який, на відміну від існуючих, визначає та враховує пріоритетні напрями розвитку за кожним страховим продуктом в ієрархічній послідовності. Це дозволяє ідентифікувати стратегію підприємства, визначити серед рекомендованих варіантів найбільш відповідні до його можливостей та розробити обґрунтовані заходи по підвищенню економічної безпеки як в цілому, так і за окремими страховими продуктами;

– науково-методичний підхід до оцінки споживчого вибору підприємства страхового сектору на основі застосування адитивної моделі, який відрізняється від існуючих використанням науково обґрунтованих пріоритетних галузевих часткових критеріїв вибору (асортимент послуг, ціна, місце розташування, відомість, компетентність персоналу, сервіс), визначених за методом середніх зважених та із застосуванням розробленої ідентифікаційної шкали, що сприятиме

формуванню дієвих заходів щодо забезпечення/підвищення економічної безпеки підприємства страхового сектору відповідно до вимог споживачів;

– класифікація ринку страхових послуг шляхом систематизації існуючих класифікаційних ознак та введення нової – «за колом стейкхолдерів», у межах якої відокремлено альфа- та омега-стейкхолдери, що сприятиме розробці дієвих управлінських рішень щодо ефективного функціонування підприємств страхового сектору з урахуванням впливу чинників зовнішнього середовища.

Практичне значення одержаних результатів і висновків полягає в доведенні основних науково-теоретичних результатів дисертації до рівня практичного інструментарію. Найбільшу практичну цінність мають результати, що підтверджується:

на міжнародному рівні – методологічні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємств з метою удосконалення аналізу та управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору (Certificate the Institute for International Cooperation Development, Poznan, Poland, сертифікат від 12.04.2018 р.); рекомендації щодо стратегічних пріоритетів у системі управління економічною безпекою підприємств страхового сектору (Certificate the University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria, сертифікат від 20.03.2019 р.);

на загальнодержавному рівні – рекомендації щодо комплексного науково-методичного забезпечення оцінювання дієвості управлінської складової системи економічної безпеки фінансових установ в рамках розробки програм у сфері екологічної безпеки з урахуванням економічних факторів впливу (Міністерство екології та природних ресурсів України, ДЕАПОУ, довідка № 140 від 28.02.2019 р.);

на регіональному рівні – методичний підхід щодо оцінювання рівня готовності підприємств страхового сектору до запровадження управління системою економічної безпеки, комплексне науково-методичне забезпечення оцінювання дієвості управлінської складової системи економічної безпеки фінансових установ та системно-процесний підхід у механізмі управління економічною безпекою підприємств страхового сектору (Департамент економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації, довідка № 01.1-27/576 від 22.03.2019 р.);

на рівні суб'єктів господарювання – рекомендації щодо удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору (ПрАТ «Страхова компанія «УНІКА», довідка № 21 від 21.01.2019 р.); методичний підхід щодо оцінювання рівня готовності підприємств страхового сектору до запровадження механізму управління системою економічної безпеки (ПрАТ «Страхова група «Ю.БІ.АЙ-КООП», Дніпропетровська обласна дирекція ПАТ «НАСК «ОРАНТА», довідка № 112 від 29.11.2018 р.); концептуальні засади формування механізму управління економічною безпекою підприємств страхового сектору (ПрАТ СК «Саламандра» довідка № 226 від 06.03.2019 р.); комплексне науково-методичне забезпечення оцінювання дієвості управлінської складової системи економічної безпеки фінансових установ (СК «Альфа Страхування» довідка № 112 від 18.02.2019 р.); інформаційно-аналітичне забезпечення управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору (ТЗОВ «Аудиторська фірма «Західна аудиторська

група», довідка № 84 від 26.02.2019 р.);

в організації навчального процесу кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі ім. І. Г. Бережного Харківського державного університету харчування та торгівлі, зокрема для удосконалення науково-методичного забезпечення дисциплін «Ризик та страхування», «Управління ризиками», «Економіка підприємства» (акт впровадження від 28.01.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною науковою працею. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, висновки та рекомендації, що містяться в роботі, одержано автором самостійно шляхом аналізу та узагальнення теоретичного та практичного матеріалу. Особистий внесок здобувача в працях, написаних у співавторстві, зазначено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації доповідалися та були схвалені на 10-ти міжнародних науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [33-42].

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 43 авторських публікаціях, серед них: 2 одноосібні монографії (обсягом 27,8 друк. арк.); 24 статті у наукових фахових виданнях України (загальним обсягом 20,2 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 16,8 друк. арк.), із них 19 – у виданнях, внесених до наукометричних баз даних; 4 статі у наукових виданнях, які включені до міжнародної наукометричної бази даних Scopus (загальним обсягом 3,4 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 1,0 друк. арк.); 1 стаття у інших наукових виданнях (загальним обсягом 0,8 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 0,8 друк. арк.); 11 тез доповідей у збірниках за матеріалами конференцій (загальним обсягом 6,3 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 6,05 друк. арк.); один навчальний посібник, який має гриф МОН України (загальним обсягом 26 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 18 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 84,5 друк. арк., із яких особисто здобувачеві належить 70,45 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, списку публікацій за результатами дослідження, вступу, п'яти розділів та висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації складає 365 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 59 таблиць і 48 рисунків на 67 сторінках. Дисертація містить список використаних джерел із 389 найменувань на 38 сторінках та 11 додатків на 42 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами і планами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методичну базу дослідження, висвітлено наукову новизну, практичне значення та апробацію одержаних результатів, повноту викладених наукових і прикладних положень в опублікованих працях.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади управління економічною безпекою підприємств страхового сектору**» досліджено

трансформацію наукових підходів до визначення змісту та складових економічної безпеки підприємств, встановлено особливості економічної безпеки підприємств страхового сектору (ПСС) в умовах мінливості зовнішнього середовища, розроблено концепцію управління економічною безпекою підприємств страхового сектору (ЕБ ПСС).

Шляхом компаративного аналізу систематизовано теоретичні підходи до визначення дефініції «економічна безпека підприємств» (ЕБП) за двома напрямками – системологічні постулати та функціональні ознаки. Це дозволило довести дуальність її характеру «відсутність небезпеки» і «захищеність від небезпеки» та сформувати авторське бачення ЕБП як певного стану захищеності підприємства від несприятливого впливу середовища, що досягається завдяки реалізації комплексу заходів щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу підприємства, спрямованого на нейтралізацію та/або запобігання наслідків негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів.

Визначено, що найважливішими властивостями ЕБП з позиції розуміння принципів її функціонування є робастність, симетричність/асиметричність та еквіфінальність. Доведено, що саме ці властивості ЕБП зумовлюють особливості гомеостазу економічної безпеки підприємств, який визначається сутністю процесів. Встановлено, що компоненти ЕБП характеризуються дуальним характером – можуть водночас брати участь у процесах розвитку підприємства і у процесах забезпечення його безпеки; а їх роль визначається фазою, у якій знаходиться ЕБП у конкретний момент часу.

Доведено, що специфіка підприємств страхового сектору пов'язана з особливістю страхового продукту та страхової послуги, яка має такі характеристики: невідчутність до моменту споживання, нерозривність процесів виробництва і споживання, залежність від часу/місця одержання, неможливість збереження, висока еластичність попиту від доходів та цін, висока суб'єктивність оцінки якості. Ґрунтуючись на авторському баченні економічної безпеки з позиції системного, атрибутивного, ресурсного підходів та визначеній галузевій специфіці сформовано концептуальні засади ЕБ ПСС як здатної до саморозвитку системи на основі дуальності її характеру (відсутність небезпеки, захищеність від небезпек); та функціональної формалізації у просторово-часовому вимірі в площині імпульсної взаємодії науково-обґрунтованих елементів ЕБ в спектрі видів діяльності (страхова, фінансова, інвестиційна) та структурно-функціональних складових (кадрова, фінансова, інформаційна, маркетингова).

У результаті критичного аналізу науково-теоретичних розробок відомих закордонних (С. Бауер, Е. Бернройдер, С. Деккер, М. Кидрович, Д. Прован, К. Сутраве, Р. Хоффманн, ін.) і вітчизняних фахівців у сфері економічної безпеки підприємств (В. Бокій, Т. Васильців, Д. Венцковський, О. Власюк, Л. Гнилицька, В. Горбулін, З. Живко, О. Іляш, С. Кавун, О. Кириченко, А. Качинський та ін.) встановлено відсутність загальної концепції управління ЕБ ПСС.

Доведено, що концепція управління економічною безпекою підприємств страхового сектору (ЕБ ПСС) як єдине комплексне бачення управління ЕБ ПСС має відповідати домінуючій сучасній науковій парадигмі в сфері економічної безпеки, урахувати специфіку страхового сектору й трансформаційні

особливості зовнішнього середовища. З цієї позиції розроблено концепцію управління ЕБ ПСС як систему поглядів на шляхи та способи реалізації процесу забезпечення/підвищення рівня ЕБ ПСС в цілому та за окремими площинами (страхова, фінансова, інвестиційна діяльність) і структурно-функціональними складовими (кадрова, інформаційна, фінансова, маркетингова), яка визначає головну ідею та специфіку реалізації заходів щодо розв'язання пріоритетних проблем управління ЕБ.

Рис.1. Концепції управління економічною безпекою підприємств страхового сектору

Запропонована концепція реалізується крізь призму теоретико-методологічної, науково-методичної та прикладної площин; ґрунтується на теоріях ЕБ, управління, ризик-менеджменту, концепції стейкхолдерів і сталого розвитку та сукупності базового (процесно-компетентнісний) та підтримуючих (системний, ресурсний, ситуаційний, адаптивний) підходів; визначає об'єкт, предмет, понятійно-категоріальний апарат дослідженої проблеми та науково-методичне забезпечення: підходи до управління ЕБ ПСС, оцінки його ефективності та

формування заходів щодо підвищення; методи (діалектичні, гносеологічні, наукової абстракції, аналізу, синтезу, ситуаційного аналізу, системно-функціональний, функціонально-структурний, економіко-математичні, ін.), моделі (адитивна, конвергентна, функціонального прогнозування), технології та алгоритми (рис. 1).

Встановлено, що внаслідок високого рівня невизначеності зовнішнього середовища, наявності як зовнішніх, так і внутрішніх ризиків діяльності ПСС між моментом реалізації загрози ЕБ ПСС та прийняттям управлінських рішень може виникати певне запізнення. Вирішення проблеми мінімізації часового лагу між виникненням загроз економічній безпеці ПСС та прийняття управлінських рішень запропоновано здійснювати за допомогою розробленої моделі прогнозування стану ЕБ ПСС:

$$S = f(T_1, T_2, T_3, T_4, T_5) \quad (1)$$

де T_1 – часовий лаг ідентифікації загрози економічній безпеці ПСС; T_2 – часовий лаг розробки та впровадження управлінських рішень/заходів превентивного характеру щодо запобігання/зниження загрози економічній безпеці ПСС; T_3 – часовий лаг ідентифікації стану ЕБ ПСС; T_4 – часовий лаг відхилення початку впровадження розроблених управлінських рішень/заходів стабілізаційного характеру; T_5 – часовий лаг досягнення «бажаного» (первісного) стану ЕБ ПСС.

Застосування цієї моделі дозволяє врахувати тривалість етапів ідентифікації та діагностики загроз завдяки визначенню функціональної залежності між часовими періодами та цільовою функцією забезпечення ефективної часової послідовності управлінських рішень та заходів:

$$\frac{P^{EB}}{t_{результат}} = \frac{P^{EB}}{t_{реаліз.захід} + t_{впров.-ефект}} \rightarrow \max \quad (2)$$

де P^{EB} – прибуток, отриманий завдяки реалізації розроблених управлінських рішень/заходів щодо забезпечення рівня ЕБ ПСС, грн; $t_{результат}$ – часовий лаг результативності управлінського рішення/заходу; $t_{реаліз.захід}^{EB}$ – часовий лаг реалізації управлінського рішення/заходу щодо забезпечення рівня ЕБ ПСС; $t_{впров.-ефект}$ – часовий лаг «впровадження – ефект» щодо управлінських рішень/заходів.

Доведено, що досягнення цілей та завдань управління ЕБ ПСС забезпечується шляхом виконання низки дій, спрямованих на встановлення, забезпечення та підтримання необхідного рівня його економічної безпеки; вивчення внутрішнього й зовнішнього оточення та визначення найбільш вагомих факторів впливу на рівень ЕБ; оцінки потенційного/досягнутого рівня ЕБ та його достатності для виходу на конкретний ринок та/або закріплення існуючої ринкової позиції; розробки та реалізації заходів підвищення рівня ЕБ тощо.

У другому розділі «Оцінка діяльності підприємств страхового сектору в сучасних умовах розвитку вітчизняного страхового ринку» визначено специфіку та особливості страхової діяльності ПСС, встановлено сучасні

особливості функціонування вітчизняного страхового ринку та тенденції розвитку підприємств страхового сектору.

Шляхом контент-аналізу існуючих дефініцій «страхування» уточнено її сутність та встановлено доцільність розгляду як виду діяльності, економіко-правового і соціального явища, певних економічних й фінансових відносин. Уточнення сутності основних понять теорії страхування дозволило встановити взаємозв'язок та підлеглість таких її елементів як «страховий продукт» та «страхова послуга». Доведено, що саме страхова послуга виступає товаром з відповідними властивостями – атрибутами: ризиком, умови видачі страхової гарантії та є складовою страхового продукту. Визначено особливості страхової послуги як специфічного товару: реалізується виключно під час підписання договору страхування; її мінова вартість оцінюється під час сплати страхової премії або її частини; різна споживча вартість за умов настання/відсутності страхового випадку; тривалість часового лагу усвідомлення споживчої вартості (повнота споживчої вартості може бути оцінена лише по закінченню усього періоду обслуговування договору страхування).

Дуальний підхід до вивчення ринку страхових послуг (система економічних відносин, сфера товарного обміну) довів доцільність його розгляду як складної багатоаспектної динамічної та спрямованої на забезпечення соціального захисту системи, функціонуючої на основі реалізації економічних, фінансових, договірних, інформаційно-консультаційних та інших відносин між її елементами. Таке бачення ринку страхових послуг з позиції системного підходу дозволило виділити дві його підсистеми – внутрішню (страхові продукти, система організації продажу страхових полісів і формування попиту, гнучка система тарифів, власна інфраструктура тощо) та зовнішню, яка реалізується через зовнішнє оточення – систему стейкхолдерів (зацікавлених осіб, контактних груп).

Ґрунтуючись на концепції стейкхолдерів і визначеній специфіці страхової послуги як об'єкту пропозиції визначено альфа-стейкхолдерів функціонування страхового ринку (персонал, власники ПСС, клієнти, бізнес-партнери) та вторинних стейкхолдерів, які діють через непрямий вплив (держава, конкуренти, інвестори, локальні спільноти – засоби масової інформації, громадські організації тощо). Доведено, що обидва кола є взаємозалежними системами, які підтримують діяльність ПСС. Забезпечення узгодженості між альфа-стейкхолдерами «споживач-ПСС-персонал-бізнес-партнери» сприяє розвитку страхового ринку, мінімізації можливих ризиків формуванням нового страхового продукту, кращому розумінню потреб страхового ринку. Це дозволило під час систематизації класифікаційних ознак ринку страхових послуг обґрунтувати доцільність виділення такої як «за колом стейкхолдерів», що забезпечить визначення основ виявлених тенденцій його розвитку та інституціональних змін і сприятиме розробці дієвих управлінських рішень.

За допомогою ретроспективного аналізу вітчизняного ринку страхових послуг за показниками проникнення та щільності страхування, співвідношення страхових виплат та отриманої страхової премії, обсягу страхової премії, рівня страхових виплат, концентрація капіталу виокремлено та охарактеризовано шість етапів його розвитку за період незалежності Україні: «стихійний» (1990–

1993 рр.) – відсутність державного регулювання страхової діяльності; «початкової відповідальності» (1993–1996 рр.) – підвищення фінансової відповідальності страховиків завдяки прийняттю Декрету «Про страхування», створення Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю; «законодавчий» (1996–2001 рр.) – встановлення системи контролю за рівнем платоспроможності ПСС, порядку розрахунку резервів, упорядкування видів обов’язкового страхування на основі прийнятого Закону України «Про страхування»; «програмний» (2001–2008 рр.) – перерозподіл ВВП, залучення інвестицій у національну економіку завдяки вперше прийнятій Програмі розвитку страхового ринку України; «кризовий» (2009–2013 рр.) – падінням страхового ринку, скорочення валових страхових премій і виплат під впливом світової фінансової кризи; «сучасний» (2014 р. – теперішній час) – продовження тенденції до скорочення кількості ПСС.

У результаті аналізу вітчизняного ринку страхових послуг виявлено таку специфіку його розвитку (рис.2):

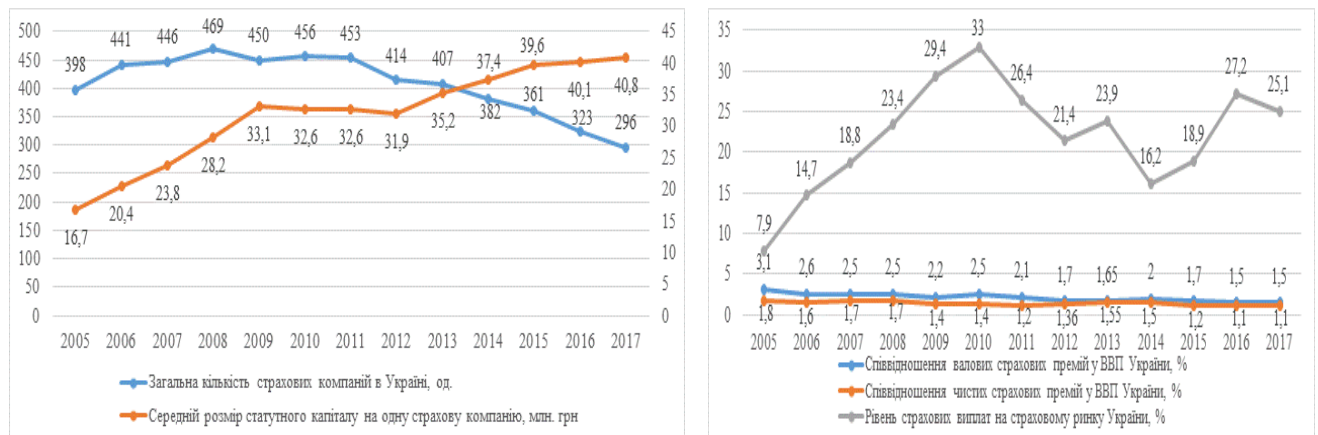

Рис. 2. Динаміка показників розвитку ринку страхових послуг в Україні за 2005 – 2017рр.

стійка тенденція до зниження кількості суб’єктів господарювання, у т.ч. страхових компаній на 29,9% (з 442 до 310) з 2012 до 2017р., що обумовлено загальними тенденціями розвитку національної економіки та наслідками світової фінансової кризи;

невідповідність значення основних показників функціонування ринку світовим стандартам – рівень проникнення страхування в Україні невисокий, співвідношення валових страхових премій до ВВП за 2000–2017 рр. в середньому складало 2,3%, що значно нижче, ніж у розвинутих країнах. Розмір страхових премій у розрахунку на душу населення порівняно низький. Так, за результатами 2008 р. в Україні на 1 особу припадало 67,2 дол. США страхових премій (у Великобританії – 6857,8; Франції – 4131,0; США – 4078,0 дол. США), на початок 2017 р. – 3,276 дол. США, що у порівнянні з іншими країнами світу є досить низьким показником;

значна диспропорція у сторону переваги розвитку ризикового страхування –переважну частку має добровільне майнове страхування 72,3% (2017 р.); страхування життя займає лише 4,6% в загальному обсязі страхових премій (в

розвинутих країн 40-80% в середньому);

превалювання добровільних видів страхування в загальній структурі (88,7% у 2017р.) при зростанні частки обов'язкового (державного, недержавного) з 7,2 % (2013 р.) до 11,3% (2017 р.);

високий рівень «схемного страхування» або «псевдострахування», що підтверджує нестабільна динаміка показника рівень страхових виплат (2004–2005рр. – зниження до 7,9%, 2006–2010 рр. зростання до 33%, 2011–2014 рр. – падінням до 16,2%, незначне зростання на початок 2016 р.);

наявність помірної монополізації на ринку страхування життя (Індекс Герфіндаля–Гіршмана (ННІ) 1417,52 у 2017 р.) та високого рівню конкуренції на ринку інших (ризикових) видів страхування (ННІ=305,27);

посилення концентрації страхового ринку України на фоні тенденції до збільшення середнього розміру статутного капіталу на одне ПСС з 2013–2017 рр. за найбільшим зростанням даного показника за період 2006–2009 рр. – у середньому на 4,09 млн. грн.

Встановлено основні внутрішні проблеми функціонування вітчизняних ПСС та доведено необхідність підвищення рівню їх економічної безпеки для забезпечення стійкого розвитку в умовах сучасного страхового ринку України.

Обґрунтовано основні напрями розвитку страхового ринку України щодо його інфраструктури, прозорості; збільшення рівня капіталізації ПСС; підвищення їх фінансової стійкості, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості; впровадження нових видів довгострокового і накопичувального особистого страхування; збільшення обсягу та частки страхових виплат тощо.

У третьому розділі **«Методологічний базис оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору»** обґрунтовано методологічну платформу оцінювання економічної безпеки ПСС; здійснено оцінювання впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на ЕБ підприємств страхового сектору; сформовано систему оцінювання економічної безпеки ПСС.

Внаслідок комплексності характеру економічної безпеки підприємств страхового сектору її забезпечення є безперервним і системним процесом. Тому як будь-яка складна система ЕБ ПСС вимагає постійного самотестування та оновлення. Виходячи з цього для ПСС набуває актуальності вирішення проблема оцінювання її ЕБ з метою раннього попередження негативних процесів, що запропоновано здійснювати на основі обраної шляхом теоретичного аналізу сукупності підходів – індикативного, ресурсно-функціонального та програмно-цільового. На принципах зазначених підходів ураховуючи специфіку страхової діяльності шляхом використання коефіцієнтного та мультиплікативного методів розроблено комплексний інструментарій інтегральної оцінки рівня ЕБ ПСС. Відповідно до етапів і технології здійснення страхової діяльності обґрунтовано зміст, способи та логічну послідовність процедури оцінювання за такими етапами: 1) формування системи основних критеріїв/показників, які найбільш повно характеризують ЕБ ПСС та дозволяють оцінити вплив зовнішнього середовища на її рівень; 2) розробка шкали ідентифікації визначених індикаторів та інтерпретація їх значень за встановленими межами; 3) визначення ваги індикаторів за окремими

напрямами економічної безпеки шляхом експертної оцінки; 4) визначення загального рівня ЕБ за кількістю балів. Виходячи з особливостей страхової діяльності ПСС виділено її специфічні рівнозначні напрями: правила поведінки – основні дії щодо забезпечення інформаційно-аналітичних і консультаційно-організаційних функцій і функцій контролю та взаємопідтримки; технології операцій страхових взаємовідносин – індивідуально-ситуаційних і адаптивних функцій та функцій автономності і управління; засоби захисту – функцій корпоративного захисту, правових пріоритетів і планування; та встановлено максимальні бали (10) для їх оцінки з позиції забезпечення ЕБ. З метою адекватної оцінки ЕБ страхової діяльності ПСС запропоновано багаторівневу систему оцінювання рівня економічної безпеки як сукупність двох підсистем оцінювання (рис. 3). Одна підсистема спрямована на оцінку внутрішніх показників та складається з двох груп індикаторів – за зазначеними вище напрямами страхової діяльності та обраних експертним методом тринадцяти показників ЕБ страхової діяльності, які оцінюються за п'ятибальною шкалою. Інша підсистема спрямована на оцінювання впливу зовнішніх умов здійснення страхової діяльності на основі макроекономічних динамічних індексних показників-індикаторів сприятливості зовнішніх умов на основі експертного (бальний) та економіко-аналітичного (індикативний) методів. Для однозначності висновків щодо рівня ЕБ ПСС запропоновано шкалу відповідності: [20;40[– критичний, [40;60[– низький, [60;100[– середній, [100;130] – високий рівень. Отримані результати оцінки слугують підґрунтям для формування заходів щодо забезпечення бажаного рівня ЕБ як за окремими етапами, так і за страховою діяльністю ПСС в цілому.

Встановлено, що одним з пріоритетних факторів зовнішнього впливу на ЕБ ПСС є розвиток страхового ринку. Шляхом ситуаційного аналізу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ ПСС за допомогою SWOT-, PEST- та SNW-аналізу ідентифіковано домінуючі загрози їх економічній безпеці. Серед основних загроз зовнішнього середовища – високі тарифи; загальноекономічна криза; зниження платоспроможності населення; слабе законодавче регулювання; втрата іноземних інвесторів; зростання цін на послуги; монополізація окремих сегментів ринку; використання схем страхового шахрайства; порушення умов страхових договорів щодо нарахування і виплати страхового відшкодування; вибірковий підхід до страхування потенційних ризиків; збільшення страхових виплат; слабка програм просування послуг тощо. Виділено 4-и групи факторів та найвагоміші субфактори впливу на розвиток страхового ринку як детермінанти ЕБ ПСС, а саме: в групі «політичні фактори» – ймовірність розвитку військових дій в країні (0,24), візові режими між країнами (0,18) антимонопольне і трудове законодавство (0,12), податкова політика (тарифи і пільги) (0,11); «економічні фактори» – рівень інфляції і процентні ставки (0,25), рівень доходів населення (0,24), курси основних валют (0,2); «соціально-культурні фактори» – ставлення до роботи, кар'єри, дозвілля і виходу на пенсію (0,22), спосіб життя і звички споживання (0,20), рівень охорони здоров'я та освіти (0,19), вимоги до якості послуг і рівня сервісу (0,14), темпи зростання населення (0,13); «технологічні фактори» – доступ до новітніх

інформаційних технологій (0,23), розвиток і проникнення Інтернету, розвиток мобільних пристроїв (0,19), впровадження системи електронної комерції (0,18). Оцінку внутрішнього середовища ПСС за обраною сукупністю суб'єктів господарювання (СК «Саламандра», СК «Княжа», АТ «СГ «Ю.БІ.АЙ-КООП», ін.) здійснено за допомогою SNW-аналізу у площині функціональних складових ЕБ – кадрова, інформаційна, фінансова, маркетингова та встановлено найбільш їх сильні (стабільність та співвідношення продуктивності праці й середньої заробітної плати персоналу; широкий спектр послуг (основні та супутні) і значна частка ринку за сегментами) та слабкі сторони (низьке управлінське навантаження, рентабельність страхових продуктів, рівень інвестування в страхові продукти; недостатнє застосування електронної комерції та значна зношеність основних фондів).

Рис. 3. Багаторівнева система оцінювання рівня економічної безпеки ПСС

За результатами SWOT-, PEST- та SNW-аналізів сформовано локальні рекомендації для зростання економічної безпеки – підвищення кваліфікації та

забезпечення високопрофесійного персоналу шляхом постійно діючої системи його розвитку; впровадження Інтернет-технологій та інших сучасних інформаційних технологій для покращення організації страхової діяльності, зростання прибутків; розробка та впровадження постійно діючих програм лояльності споживачів тощо.

Інформаційно-аналітичним забезпеченням управління ЕБ має стати адекватна та повна інформаційна база, побудована за результатами оцінювання наявного/потенційного рівня ЕБ. Для розв’язання цієї проблеми розроблено науково-практичний інструментарій оцінювання ЕБ ПСС в розрізі структурно-функціональних складових на основі застосування запропонованого загального інтегрального показника оцінювання економічної безпеки (рис.4, формула 3). Шляхом експертного аналізу було виділено наступні показники для оцінки ЕБ в розрізі окремих структурно-функціональних складових: фінансова – коефіцієнт забезпеченості втрат за рахунок резервів на покриття збитків, рівень погашення страхових випадків, коефіцієнт співвідношення страхових резервів до власного капіталу, індекс прибутковості страхових продуктів, податкове навантаження; кадрова – індекс середньої заробітної плати, оновлення кваліфікації персоналу, коефіцієнти стабільності персоналу та управлінського навантаження, плинність кадрів; інформаційна – рівень технічного та інформаційного забезпечення діяльності, рівень внутрішньої комунікації, рівень запровадження Інтернет-технологій, коефіцієнт застосування електронної комерції, відношення суми преміальних виплат за подані ідеї/раціоналізаторські пропозиції/нові рішення до загальної суми преміальних виплат; маркетингова – оновлення асортименту, ділова репутація, частка ринку, лояльність споживачів, співвідношення витрат на маркетинг до загальних витрат.

$$S_{firm} = \sum_{i=1}^4 (\beta_{fin} \times S_{fin} + \beta_{pers} \times S_{pers} + \beta_{inf} \times S_{inf} + \beta_{mark} \times S_{mark}) =$$

$$= \sum_{i=1}^4 (\beta_{fin} \times (\sum_{j=1}^5 s_{1-5}) + \beta_{pers} \times (\sum_{e=1}^5 s_{6-10} + \beta_{inf} \times (\sum_{o=1}^5 s_{11-15})) + \beta_{mar} \times (\sum_{u=1}^5 s_{16-20})) \quad (3)$$

де S_{firm} – загальний інтегральний показник оцінювання економічної безпеки; S_{fin} , S_{pers} , S_{inf} , S_{mark} – групові інтегральні показники оцінювання фінансової, кадрової, інформаційної, маркетингової складових відповідно; $\beta_{fin}, \beta_{pers}, \beta_{inf}, \beta_{mark}$ – коефіцієнти впливу групових інтегральних показників оцінювання ЕБ відповідної складової; s_n – показники оцінювання ЕБ; i – загальна кількість показників оцінювання ЕБ; j, e, o, u – кількість показників оцінювання ЕБ за складовими (фінансова, кадрова, інформаційна, маркетингова).

Розрахунки групових інтегральних показників оцінювання ЕБ запропоновано здійснювати на основі формалізованих матриць, приклад такої матриці для фінансової складової ЕБ (S_{fin}) представлено формулою 4:

$$S_{fin} := \begin{pmatrix} corr(x1, x1) & corr(x1, x2) & corr(x1, x3) & corr(x1, x4) & corr(x1, x5) \\ corr(x2, x1) & corr(x2, x2) & corr(x2, x3) & corr(x2, x4) & corr(x2, x5) \\ corr(x3, x1) & corr(x3, x2) & corr(x3, x3) & corr(x3, x4) & corr(x3, x5) \\ corr(x4, x1) & corr(x4, x2) & corr(x4, x3) & corr(x4, x4) & corr(x4, x5) \\ corr(x5, x1) & corr(x5, x2) & corr(x5, x3) & corr(x5, x4) & corr(x5, x5) \end{pmatrix} \quad (4)$$

Рис. 4. Науково-практичний інструментарій оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору

Загальний інтегральний показник оцінювання ЕБ ПСС дозволяє визначити рівень ЕБ ПСС, вплив на нього окремих складових та функціональний зв'язок між ними на основі встановлених діапазонів значень: високий обернений – [-1;-0,5], середній обернений –]-0,5;0[, зв'язок відсутній – [0], середній прямий –]0;0,5], високий прямий –]0,5;1]. Для прийняття управлінських рішень щодо підвищення ЕБ ПСС запропоновано використовувати розроблену матрицю

коригуючих заходів щодо управління економічної безпеки на основі її рівня, визначеного за загальним інтегральним показником оцінювання. За результатами апробації запропонованого підходу на прикладі ПСС СК «Саламандра», СК «СГ «Ю.БІ.АЙ-КООП» та СК «Альфа страхування» визначено рівень їх економічної безпеки (табл.1).

Таблиця 1

Інтерпретаційна матриця оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору за 2013-2017 рр.

Рівні	Підприємства	Інтегральний показник оцінювання / роки					Інтерпретація
		2013	2014	2015	2016	2017	
Високий [0,7-1]	Еталонне	1	1	1	1	1	Стабільно функціонує, наявні можливості ефективного розвитку, не потребує додаткових заходів; управління ЕБ є ефективним
Середній [0,5-0,7]	СК «Саламандра»	0,61	0,58	0,56	0,51	0,52	Стан підприємства відносно стабільний, управління потребує часткового коригування
Низький [0,3-0,5]	АТ «СГ «Ю.БІ.АЙ-КООП»	0,37	0,35	0,33	0,32	0,3	Управління ЕБ не відповідає умовам її забезпечення; потребує удосконалення шляхом розробки заходів за функціональними складовими
	СК «Альфа страхування»	0,43	0,46	0,44	0,46	0,45	
Слабкий [0-0,3]	Анти еталонне	0	0	0	0	0	Управління ЕБ є неефективним, потребує формування нових підходів

У четвертому розділі «**Формування системи управління економічною безпекою підприємств**» обґрунтовано методологічні засади формування системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору та здійснено оцінку її ефективності на засадах ризик-менеджменту; проведено імплементацію системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору.

Базуючись на авторському баченні економічної безпеки ПСС та розробленій концепції управління нею запропоновано розглядати систему управління економічною безпекою підприємств страхового сектору (СУЕБ ПСС) як адаптаційну динамічну сукупність визначених цілей, місій, принципів, функцій, моделей, методів, основу на постійній організаційній взаємодії та інформаційному інтерактивному супроводі та спрямовану на захист від ризиків і загроз зовнішнього та внутрішнього середовища.

Обґрунтовано методологічні засади формування СУЕБ ПСС на основі виділення трьох взаємопідтримуючих ієрархічних рівнів. У межах методологічного рівня побудовано науковий базис, який сформовано концепцією життєвого циклу (ЖЦ), сукупністю наукових підходів, загальнонауковими та специфічними принципами формування систем, функціями управління; теоретично-методичного – забезпечувальний базис шляхом визначення об'єкту, суб'єкту, теоретичного забезпечення та науково-методичного інструментарію; рівню реалізації – організаційно-реалізаційний базис (рис. 5). Застосування такої концепції дозволить ПСС сформувати дієву та актуальну систему управління ЕБ.

Система управління ЕБ ПСС являє сукупність таких підсистем: 1) керуюча

– суб'єкти управління, у межах якої визначається стиль керівництва, методи, принципи, важелі управління, тип організаційної структури тощо, а також внутрішні зв'язки зокрема взаємозв'язок та взаємодія маркетингової служби з основними стейкхолдерами; 2) цільова – сукупність цілей, цільових програм; 3) функціональна – сукупність функцій управління, спрямованих на досягнення цілей; 4) забезпечення – формується підсистемами управління всіх складових ЕБ ПСС. При цьому система управління ЕБ ПСС має відповідати вимогам типу ринку (олігополія, монополістична конкуренція, чиста конкуренція, ін.), характеру відносин в умовах інформаційної економіки та забезпечувати міжнародні стандарти якості, інтереси альфа-стейкхолдерів.

Рис. 5. Методологічні засади формування системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору

Грунтуючись на концептуальному баченні формування системи управління ЕБ ПСС запропоновано науково-методичний підхід до її удосконалення шляхом трансформації з «початкового» до «бажаного» стану, який дозволяє забезпечити необхідний рівень ЕБ за визначеними параметрами трансформації-просування на усіх етапах її життєвого циклу в умовах існуючих обмежень комунікаційного середовища. При цьому обов'язковою вимогою є безперервний контроль на усіх етапах та оцінка ефективності просування на принципах теорії альтернативних витрат (рис. 6). Побудовано логіку удосконалення/формування системи управління ЕБ ПСС шляхом реалізації та змістовного наповнення шести етапів: проведення досліджень та отримання необхідної інформації; побудова системи; впровадження в загальну структуру

управління; функціонування системи; закінчення дії/трансформація; оцінювання доцільності впровадження системи управління ЕБ ПСС. Концептуально ці етапи являють три ієрархічні рівні: підготовчий – визнання необхідності змін; визначення цілей організаційних змін; постановка діагнозу – вивчення причин організаційних змін; планування змін і вибір техніки змін (I–II етапи); здійснення змін (III–V); оцінка змін (VI).

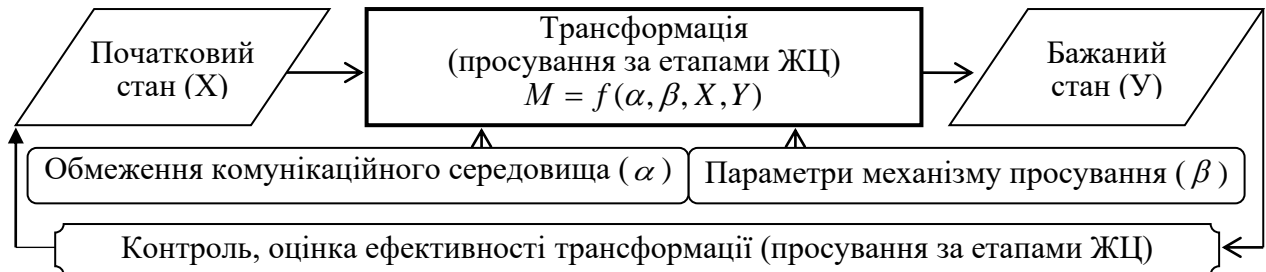

Рис. 6. Концептуальна модель трансформації системи ЕБ ПСС

Відсутність єдиного підходу до управління ризиками з позиції забезпечення бажаного рівня ЕБ ПСС обумовило необхідність його розробки з урахуванням галузевої специфіки та позиції керівництва до шляхів запобігання/зниження впливу ризику. Критичний аналіз існуючих методів оцінки та напрямів запобігання/зниження ризиків дозволив визначити пріоритетність проблеми формування адекватної інформаційної бази. Доведено доцільність врахування ризику за допомогою його відображення у вигляді самостійної форми управлінської звітності, що дозволить мати повну інформацію для основних стейкхолдерів, та запропоновано науково-практичний підхід до оцінювання ефективності системи управління ЕБ ПСС з урахуванням ризику. У межах підходу обґрунтовано послідовність етапів дій та здійснено їх змістовне наповнення: 1. Формування загальної сукупності показників оцінки діяльності: створення розширеної сукупності показників оцінки ефективності страхової діяльності за напрямками – рентабельність (показники рентабельності), результативність (обсяг реалізації, структура та широта асортименту страхових послуг, ін.) діяльності, ефективність використання ресурсів; 2. Вибір кінцевої сукупності показників на основі експертної оцінки їх пріоритетності за методикою середньої арифметичної; 3. Створення форми управлінської звітності «Звіт про ризики» як таблиці, що містить назви ризиків за найбільш вагомими аспектами страхової діяльності ПСС, кількісні показники за кожним аспектом на початок і кінець звітного періоду, відхилення за період у відсотках; 4. Оцінка пріоритетності ризиків за силою впливу на основі відхилень за кожним аспектом; 5. Оцінка ефективності системи управління ризиками ПСС – на основі визначення коефіцієнтів відношення відхилень (KB) за звітний та попередній періоди. Якщо $KB > 1$ – система управління ризиками є неефективною, $KB = 1$ – ефективною за умов несприятливого середовища, $KB < 1$ – ефективною.

Реалізація розроблених наукових положень, висновків і рекомендацій у процесі їх впровадження на підприємствах страхового сектору України (СК «Саламандра» та ін.) підтвердила їх достовірність та доцільність використання для формування ефективної системи управління економічною безпекою.

У п'ятому розділі «Стратегічні напрями підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору» розроблено стратегічні заходи підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору; обґрунтовано вибір управлінських рішень щодо підвищення ЕБ ПСС та реалізації стратегії управління економічною безпекою підприємств страхового сектору.

В умовах посилення конкуренції та значної мінливості зовнішнього середовища найбільш актуальним стає досягнення стійкої конкурентної позиції ПСС шляхом підвищення рівня економічної безпеки, удосконалення інноваційної політики в площині інвестиційної складової ЕБ. Така стратегія має базуватися на активізації інноваційної діяльності в двох напрямках – готовність та сприятливість персоналу до інноваційних введень та готовність споживачів до інноваційних страхових продуктів. З позиції підвищення рівня ЕБ ПСС та специфіки страхової діяльності найбільшого значення набувають нові технології в площині розробки та просування інноваційних страхових продуктів (послуг). Прийняття управлінських рішень щодо впровадження інноваційних технологій має ґрунтуватися як на готовності внутрішнього потенціалу ПСС до таких трансформацій, так і на готовності ринкового сприйняття нового страхового продукту (послуги) на основі певних сигналів. Доведено, що слабкому сигналу відповідає підвищення темпів динаміки попиту на існуючий страховий продукт, сильному – тривале зниження.

Доведено прямий зв'язок конкурентоспроможності ПСС та їх ЕБ – підвищення ЕБ ПСС стимулює зростання конкурентоспроможності, а зростання КС уможливує акумуляцію ресурсів та їх спрямування на підвищення рівня ЕБ. Таким чином, конкурентна позиція ПСС є похідною від рівня його ЕБ – сильна позиція свідчить про високий рівень ЕБ. Формування стратегічних заходів щодо підвищення ЕБ ПСС запропоновано здійснювати на основі розробленого методичного підходу, який урахує виявлену взаємообумовленість і залежність рівня ЕБ та КС ПСС, визначає логічну послідовність чотирьох етапів: формування інформаційної бази; побудова модифікованої матриці VCG для ПСС за показниками підприємства та найближчого конкурента; вибір напрямів розвитку за кожним страховим продуктом в ієрархічній послідовності; формування заходів по підвищенню ЕБ ПСС відповідно до позиції підприємства в матриці профілю конкурентоспроможності. Матриця профілю конкурентоспроможності формується показниками якості страхової послуги/репутації ПСС за інтегральним показником конкурентоспроможності на основі рівнозначної п'ятирівневої шкали. Двадцять п'ять квадрантів матриці є можливими шляхами розвитку підприємства, які дозволяють ідентифікувати його стратегію та визначити серед рекомендованих варіанти найбільш відповідні до можливостей ПСС: область А (квадранти 1, 2, 6, 7) – «селективне зростання», засноване на «елімінації» (селективне виключення з асортименту послуг, які втратили ринкові позиції; відсутність інвестицій для підтримки конкурентоспроможності); область В (квадранти 4, 5, 9, 10) – «агресивне зростання», рекомендована стратегія «збір врожаю» (зменшення зусиль на підтримку конкурентоспроможності послуг, які не мають можливості поліпшити

репутацію, але приносять прибуток протягом деякого часу; обсяг інвестицій у розвиток послуг незначний); область С (квадранти 19, 20, 24, 25) – «низьке зростання», рекомендована стратегія «інтенсифікації зусиль» (інвестування у розвиток послуг шляхом підвищення їх якості); область D (квадранти 16, 17, 21, 22) – «згасання», рекомендована стратегія адаптації до змін умов діяльності (підтримка конкурентоспроможності виключно перспективних та/або стратегічно важливих послуг шляхом вкладання інвестиційних коштів).

Апробацію цього підходу здійснено на прикладі СК «Саламандра» за 2016–2018 рр. та визначено наступне: найбільш привабливими видами послуг визнано страхування транспорту, медичних витрат і вантажів; ринків – не насичений і не поділений ринок з низьким рівнем конкуренції та малоактивними гравцями, не здатними оперативного формувати відповідні заходи конкурентами, низькими вхідними бар'єрами (ринок фінансового страхування). За побудованою матрицею профілю конкурентоспроможності (рис. 7) рекомендовано шлях «селективного розвитку», розроблено заходи щодо пошуку і реалізації організаційних, маркетингових та інноваційних можливостей, що сприятиме зростанню питомої ваги даної послуги у загальному обсязі виручки від реалізації з 24% до 26% та дозволить переміститися ПСС у 2019 році в 14 квадрант матриці.

Шкала			Репутація ПСС за інтегральним показником конкурентоспроможності				
			Дуже слабка [0;0,2]	Слабка]0,2;0,4]	Середня]0,4;0,6]	Сильна]0,6;0,8]	Дуже сильна]0,8;1]
Якість страхової продукції послуги	Дуже сильна]0,8;1]	1	2	3	4	5	
	Сильна]0,6;0,8]	6	A	7	8	9	10
	Середня]0,4;0,6]	11	12	13	14	15	
	Слабка]0,2;0,4]	16	17	18	19	20	
	Дуже слабка]0;0,2]	D	21	22	23	24	25

Рис. 7. Матриця профілю конкурентоспроможності СК «Саламандра»

Побудова ефективного процесу формування стратегії потребує ефективних управлінських рішень/заходів щодо розробки та впровадження відповідних стратегічних змін на ПСС з урахуванням інтересів альфа-стейкхолдерів і в першу чергу споживачів. Визначення критеріїв споживчого вибору ПСС та їх нормування здійснено шляхом анкетування 1001 респондентів-споживачів страхових послуг щодо вибіркової сукупності з 22-х ПСС, сформованої за такими вимогами: один

вид діяльності, функціонування на одному ринковому сегменті, подібність асортиментного ряду, тривалість роботи (не менше 3 років) та репутація. Загальний критерій споживчого вибору ПСС ($KСПнсс$) запропоновано визначати за адитивною моделлю на основі виділених пріоритетних критеріїв – асортимент послуг (Ka), ціна ($Kц$), місце розташування ($Kр$) та відомість компанії ($Kв$), компетентність персоналу ($Kп$) та сервіс ($Kс$). Оцінку споживчого вибору ПСС запропоновано здійснювати на основі розробленого науково-методичного підходу, який передбачає реалізацію наступних етапів: «Інформаційний» – створення інформаційної бази; «розрахунково-аналітичний» – розрахунок загального критерію споживчого вибору ПСС та його відхилення від еталонного значення (формули 5-6); «Результативний» – визначення позиції за шкалою споживчого вибору $[-0,33; 0,67]$ та ідентифікація рівня споживчого вибору ($[-0,33; 0]$ – низький рівень споживчого вибору; $]0; 0,67]$ – високий рівень).

$$KСПнсс = 0,193 \times Ka + 0,186 \times Kц + 0,167 \times Kр + 0,167 \times Kв + 0,148 \times Kп + 0,139 \times Kс, \quad (5)$$

$$\Delta KСВнсс = 1 - KСВнсс / KСВем, \quad (6)$$

де $KСВем$ – еталонне значення загального критерію споживчого вибору ПСС; $\Delta KСВнсс$ – відхилення $KСПнсс$ від еталонного значення.

Застосування запропонованого науково-методичного підходу до оцінки споживчого вибору дає можливість ПСС визначити своє місце серед конкурентів, рівень задоволеності споживачів послугами, встановити «вузькі» місця в площині окремих складових ЕБ, розробити дієві управлінські заходи щодо сприятливості споживчого вибору, що сприятиме розширенню ринкового сегменту та підвищенню рівня ЕБ ПСС.

Ефективність управлінських рішень/заходів за складовими ЕБ ПСС запропоновано визначати за розробленою процедурою експрес-оцінки, яка передбачає побудову матриці «динаміка КСП – рівень ЕБ ПСС» (рис. 8) на основі показників рівень ЕБ та коефіцієнт співвідношення комплексного інтегрального показнику конкурентоспроможності ($KсКІКСП$), який визначає її динаміку за вектором розвитку (висхідний – $KсКІКСП > 1$; спадний – < 1 ; стабільний – $KсКІКСП = 1 \pm \beta$, де β – визначене експертним шляхом відхилення). Застосування даного методу дозволяє швидко та однозначно оцінити ефективність управління ЕБ ПСС, градуювати його за допомогою лінгвістичної оцінки – ефективний (квадранти 10–11), частково ефективний (7–9; 12), мало ефективний (4–5), низько ефективний (6), неефективний (1–3); а також створити базу для формування дієвих управлінських рішень та заходів.

Визначено, що ефективна реалізація стратегії забезпечення ЕБ ПСС вимагає виконання таких вимог: структурованість стратегічних цілей та їх прийняття персоналом; чіткість плану дій щодо реалізації стратегії, забезпеченого необхідними ресурсами, особливо людськими. Внутрішня ефективність стратегії забезпечення ЕБ ПСС визначається залежністю обсягів продажів і частоти покупок страхових послуг від рівня витрат на економічну безпеку тобто на систему заходів щодо її підвищення за складовими (кадрова, інформаційна, фінансова, маркетингова). Усвідомлюючи пріоритетність кадрової складової в умовах значної

інформаційності, інтелектуалізації та інновативності сучасної економіки сформовано вимоги до персоналу ПСС: високий рівень професіоналізму, обізнаність в інноваційних технологіях, відповідність посадам, спроможність до самовдосконалення та саморозвитку, висока корпоративна культура тощо. Основним завданням у межах 1) інформаційної складової є побудова системи інформаційного забезпечення, спрямованої на створення та розвиток інтелектуальних центрів ПСС з наскрізним інформаційним середовищем на основі впровадження Інтернет-технологій на усіх етапах управління та розповсюдження електронної комерції на всі види основних та супутніх страхових послуг; 2) фінансової складової – оптимізація та структурування витрат на забезпечення та створення умов для страхової діяльності (сучасна матеріально-технічна база, ефективність фінансових операцій, висока фінансова стійкість тощо); 3) маркетингової складової – забезпечення стабільної ринкової позиції (ефективна маркетингова політика).

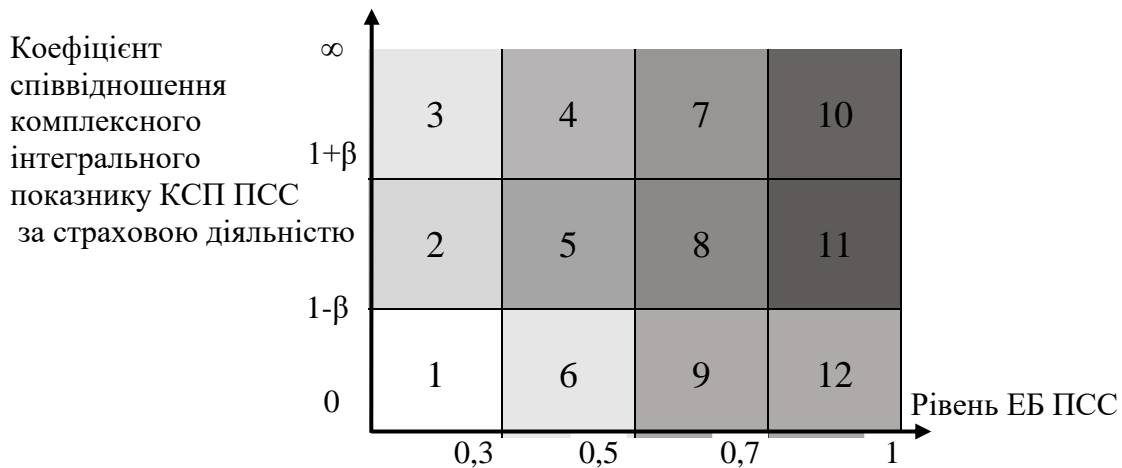

Рис. 8. Матриця ефективності управління економічною безпекою ПСС

Для підтвердження авторської гіпотези щодо залежності обсягів продажів страхових послуг від рівня витрат на ЕБ проведено дослідження на прикладі СК «Альфа Страхування» за допомогою кореляційного аналізу з урахуванням впливу сезонного фактору за 2017–2018 рр., розраховано коефіцієнти еластичності, використано шкалу Чедока та побудовано корелограму й динамічну функцію сили зв'язку ЕБ з обсягами продажів страхових послуг. Результати аналізу підтвердили гіпотезу та дозволили зробити такі висновки: зміна витрат на ЕБ позначається на обсягах продажів страхових послуг (66% випадків); ефект ЕБ має кумулятивний характер – зростає до 4-го місяця, а потім плавно зменшується.

Пріоритетним інструментом підвищення обсягів продажів страхових послуг ПСС стає маркетингова діяльність, яка в умовах інформаційного суспільства набуває нових форм – зміна споживчої поведінки під впливом Інтернет-технологій потребує переосмислення її традиційних технологій. Вибір стратегії взаємодії зі споживачем в Інтернет-середовищі як складової стратегії забезпечення ЕБ ПСС запропоновано здійснювати на основі розробленого науково-практичного підходу. Він передбачає проведення якісної оцінки комунікаційного середовища шляхом реалізації певних етапів: 1) визначення сукупності джерел (преса, Інтернет, радіо, телебачення, ін.), типу повідомлення (статті, рекомендації на сайті, публікації у

соціальних мережах, ін.), сторони комунікації (споживач/ представники компаній), часу поширення (місяць, квартал, рік); 2) формування вибіркової сукупності повідомлень для аналізу за параметрами першого етапу; виокремлення елементів аналізу, назви брендів, події, факти, сенс апеляцій; 4) визначення індикаторів вимірювання (частота, спрямованість, інтенсивність); 5) кодування інформації за заданими параметрами; 6) інтерпретування результатів. За допомогою розробленої матриці «ступінь готовності споживача – комунікаційне середовище» ПСС визначає стратегію взаємодії зі споживачами в Інтернет-середовищі, для реалізації якої сформована сукупність можливих засобів просування на кожному рівні комунікаційного впливу.

Диверсифікація діяльності ПСС на галузевому ринку, загострення конкуренції, швидка зміна потреб і запитів споживачів обумовлює необхідність удосконалення кадрової політики для підвищення рівня ЕБ на основі застосування компетентнісного підходу та побудови партнерських відносин з персоналом. Це дозволить сформувати високопрофесійний сучасний кадровий потенціал шляхом залучення висококваліфікованого, креативного, мотивованого, компетентного, клієнтоорієнтованого та адаптивного до змін персоналу, спроможного приймати дієві рішення та якісно й творчо виконувати посадові обов'язки.

ВИСНОВКИ

Результатом дослідження є теоретичне узагальнення та нове вирішення науково-практичної проблеми, що полягає у науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо управління економічною безпекою підприємств страхового сектору в сучасних умовах розвитку вітчизняного ринку страхових послуг.

1. У результаті дослідження трансформації наукових підходів до визначення змісту та складових економічної безпеки підприємств доведено дуальність її характеру в координатах: «відсутність небезпеки» і «захищеність від небезпеки»; визначено найважливіші її властивості – робастність, симетричність/асиметричність та еквіфінальність; встановлено, що її компоненти водночас беруть участь у процесах розвитку підприємства і забезпечення його безпеки, а їх роль визначається фазою життєвого циклу ЕБП. Запропоновано трактувати ЕБП як певний стан захищеності підприємства, який забезпечується комплексом заходів щодо ефективного використання його внутрішнього потенціалу, що дозволяє нейтралізувати та/або запобігти наслідки негативного впливу середовища.

2. Встановлено особливості економічної безпеки підприємств страхового сектору в умовах мінливості зовнішнього середовища, які зумовлені специфікою діяльності ПСС та сучасним етапом розвитку національної економіки: симбіоз елементів ЕБ за видами діяльності (страхова, фінансова, інвестиційна) та визначеними структурно-функціональними складовими – фінансова, кадрова, інформаційна, маркетингова. Розроблено концептуальні засади ЕБ ПСС на основі системного, атрибутивного та ресурсного підходів як здатної до саморозвитку системи у просторово-часовому вимірі в імпульсній взаємодії науково-обґрунтованих елементів в площині видів діяльності та структурно-

функціональних складових.

3. Розроблено концепцію управління економічною безпекою підприємств страхового сектору як єдиного комплексного бачення управління ЕБ ПСС відповідно домінуючій сучасній науковій парадигмі, що базується на принципах теорій ЕБ, управління, ризик-менеджменту, стейкхолдерів, сталого розвитку і сукупності визначених підходів та урахує сучасну специфіку страхового сектору, яка являє собою систему поглядів на шляхи та способи реалізації процесу забезпечення/підвищення загального рівня ЕБ ПСС та за окремими площинами видів діяльності й структурно-функціональними складовими: кадрова, інформаційна, фінансова, маркетингова. Запропонована концепція формує призму теоретико-методологічного, науково-методичного та прикладного рівнів; визначає понятійно-категоріальний апарат та науково-методичне й прикладне забезпечення управління ЕБ ПСС, оцінки його ефективності та розробки управлінських рішень/заходів. Розроблено модель прогнозування стану ЕБ ПСС на основі урахування тривалості етапів ідентифікації та діагностики загроз шляхом функціональної залежності між часовими лагами та цільовою функцією забезпечення ефективної часової послідовності управлінських рішень та заходів.

4. За результатами контент-аналізу встановлено взаємозв'язок та підлеглість елементів страхування та доведено товарний характер страхової послуги як складової страхового продукту. На основі дуального підходу до вивчення ринку страхових послуг визначено альфа та вторинних стейкхолдерів його функціонування як взаємозалежних систем підтримки діяльності ПСС. Спираючись на необхідність узгодженості між альфа-стейкхолдерами для розвитку страхового ринку як середовища діяльності ПСС його класифікацію доповнено ознакою «за колом стейкхолдерів».

5. Ґрунтуючись на результатах ретроспективного аналізу розвитку вітчизняного ринку страхових послуг виокремлено та визначено шість його етапів: стихійний, початкової відповідальності, законодавчий, програмний, кризовий, сучасний. Крім того, виявлено специфіку сучасного етапу розвитку: зменшення кількості суб'єктів господарювання, невідповідність основних показників світовим стандартам, значна диспропорція в перевазі ризикового та добровільних видів страхування, висока монополізація на ринку страхування життя, посилення концентрації страхового ринку тощо; а також встановлено пріоритетні проблеми та протиріччя функціонування ПСС, доведено необхідність підвищення їх економічної безпеки для сталого розвитку на сучасному етапу страхового ринку України.

6. Використовуючи принципи індикативного, ресурсно-функціонального, програмно-цільового підходів та економіко-аналітичні і експертні методи розроблено методологічну платформу оцінювання економічної безпеки ПСС, сформовану комплексним інструментарієм інтегральної оцінки рівня їх ЕБ для розв'язання проблеми раннього попередження негативних процесів. Він включає запропонований науково-методичний підхід у вигляді змістовно наповнених послідовних етапів оцінки, багаторівневу систему оцінювання в межах галузевих напрямів та за загальними індикаторами сприятливості зовнішніх

умов і формує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень на основі розробленої форми «Звіту про здійснення оцінки економічної безпеки страхової діяльності».

7. За результатами ситуаційного аналізу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ ПСС, використовуючи SWOT-, PEST- та SNW-аналіз визначено основні загрози їх економічній безпеці; визначено пріоритетні групи факторів та найвагоміші субфактори впливу на розвиток страхового ринку як детермінанти ЕБ ПСС: економічні фактори – рівень інфляції і процентні ставки (0,25), рівень доходів населення (0,24); політичні – ймовірність розвитку військових дій в країні (0,24); технологічні – доступ до новітніх інформаційних технологій (0,23); соціально-культурні – ставлення до роботи, кар'єри, дозвілля, виходу на пенсію (0,22) та ін. Шляхом оцінки сукупності ПСС (СК «Княжа», СК «Саламандра», та ін.) методом SNW-аналізу за функціональними складовими ЕБ встановлено найбільш їх сильні та слабкі сторони в умовах впливу визначених факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

8. Необхідність формування інформаційно-аналітичного забезпечення управління ЕБ зумовило доцільність розробки науково-практичного інструментарію оцінювання ЕБ ПСС, який ґрунтується на синтезі матричного, інтегрального та бального методів в розрізі структурно-функціональних складових ЕБ та формуванні системи її оцінювання як основи для прийняття коригуючих заходів. Встановлено, що сучасні підприємства не досягають високого рівня ЕП ([0,7-1]): СК «Саламандра» – 0,52; СК «Альфа страхування» – 0,45; СК «СГ «Ю.БІ.АЙ-КООП» – 0,3; та розроблено матрицю коригуючих управлінських заходів щодо підвищення її рівня для кожного ПСС.

9. На основі критичного аналізу сучасних підходів до визначення системи управління економічною безпекою в страховій сфері та розробленій концепції управління нею розвинуто понятійно-категоріальний апарат формування системи управління економічною безпекою ПСС. Крім того, обґрунтовано методологічні засади формування системи управління економічною безпекою ПСС шляхом синтезу взаємопідтримуючих ієрархічних рівнів – методологічного, теоретично-методичного та рівня реалізації. Спираючись на адаптаційну та інтерактивну природу системи управління ЕБ ПСС доведено необхідність її постійного вдосконалення з урахуванням ризиків і загроз зовнішнього та внутрішнього середовищ на основі розробленого науково-методичного підходу шляхом трансформації на усіх етапах життєвого циклу за визначеними в умовах існуючих комунікаційних обмежень параметрами та етапами з обов'язковим безперервним контролем та оцінкою ефективності просування на принципах теорії альтернативних витрат.

10. Актуальність пошуку шляхів урахування ризику під час оцінювання ефективності системи управління ЕБ ПСС зумовила необхідність розробки науково-практичного підходу, який дозволяє сформувати інформаційну базу для розробки заходів щодо підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємств страхового сектору шляхом реалізації етапів односпрямованих процедур оцінки з урахуванням пріоритетності та сили впливу ризиків економічної небезпеки на основі економіко-математичних, експертних і

графічних методів. Ураховуючи сучасні вимоги до прозорості діяльності та інтереси основних стейкхолдерів розроблено окрему форму управлінської звітності «Звіт про ризик», що забезпечую повноту інформації.

11. У результаті імплементації системи управління економічною безпекою в підприємства страхового сектору вибіркової сукупності розроблено три сценарії управління їх економічною безпекою: базовий, середній, оптимістичний. Сценарний розрахунок економічного ефекту впровадження системи управління економічною безпекою ПСС СК «Саламандра» (1,10; 1,653 та 2,61 млн. грн. за рік відповідно за кожним сценарієм) довів доцільність її впровадження на вітчизняних підприємствах страхового сектору.

12. Ґрунтуючись на визнанні необхідності розробки стратегічних заходів для підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору та встановленого прямого зв'язку їх конкурентоспроможності та ЕБ розвинуто методичний підхід до формування цих заходів на базі модифікованої матриці профілю конкурентоспроможності, побудованої показниками якості страхової послуги та репутації ПСС за допомогою інтегрального методу та п'ятирівневої шкали. У результаті використання запропонованого підходу на прикладі СК «Саламандра» за 2016–2018 рр. визначено найбільш привабливі види послуг і сегмент ринку, рекомендовано шлях розвитку та розроблено заходи пошуку і реалізації можливостей щодо зростання частки даної послуги з 24% до 26%.

13. Для здійснення обґрунтованого вибору управлінських рішень щодо підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору з урахуванням інтересів альфа-стейкхолдерів розроблено науково-методичний підхід до оцінки споживчого вибору ПСС на базі розрахунку загального критерію споживчого вибору ПСС за допомогою пріоритетних галузевих часткових критеріїв вибору, ідентифікаційної шкали на основі економіко-статистичних і експертних методів та адитивної моделі. З метою створення інформаційної бази для розробки дієвих управлінських рішень/заходів запропоновано здійснювати експрес-оцінку ефективності управління економічною безпекою підприємств страхового сектору на основі удосконаленого матричного методу, який передбачає побудову матриці «динаміка КСП – рівень ЕБ ПСС» та однозначну оцінку ефективності управління з можливістю його градування за рівнями.

14. Ґрунтуючись на активному розвитку новітніх технологій в умовах інформаційного суспільства доведено необхідність формування стратегії взаємодії зі споживачем в Інтернет-середовищі як складової стратегії забезпечення ЕБ ПСС, що запропоновано здійснювати за допомогою удосконаленого науково-практичного підходу. В його основу покладено матрицю «ступінь готовності споживача – комунікаційне середовище», на базі якої обираються оптимальні засоби просування на інформаційному та товарному рівнях комунікаційного впливу відповідно до визначеного виду стратегії.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Дробязко С. І. Управління витратами підприємства на основі процесу бюджетування: монографія. Дніпропетровськ : «ФОП Дробязко С. І.», 2014. 204 с. (12,8 друк. арк.).

2. Дробязко С. І. Економічна безпека підприємств: методологічний та стратегічний аспекти: монографія. Дніпро : «ФОП Дробязко С. І.», 2019. 236 с. (15,0 друк. арк.)

Статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних:

3. Дробязко С. І. Фінансова звітність в Україні: від Національного П(С)БО до МСФЗ. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 10. С. 37–39. (включено до Index Copernicus, Google Scholar). (0,5 друк. арк.).

4. Дробязко С. І. Сучасний стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 14. С. 20–23. (включено до Index Copernicus, Google Scholar). (0,5 друк. арк.).

5. Drobyazko S. Formation of competitive positions as providing of economic security of insurance companies. [Електронний ресурс] International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2017. №2. Режим доступу: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2017-2-4784> (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography, ResearchBib). (1,0 друк. арк.).

6. Drobyazko S. Formation of methodological platform for evaluation of economic safety of enterprises. [Електронний ресурс] Ефективна економіка: елект. наук. фахове видання. 2017. № 12. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6927> (включено до Index Copernicus, Google Scholar). (0,8 друк. арк.).

7. Drobyazko S. Modeling expenditure to provide economic security of insurance companies. International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2018. № 3 (11). С. 23–26. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography, ResearchBib). (0,5 друк. арк.).

8. Drobyazko S. Conceptual model for control mechanism of economic security of enterprises. Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки, 2018. № 3, Том 3. С. 48–50. (включено до Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar). (0,5 друк. арк.).

9. Дробязко С. І. Діагностика розвитку страхового ринку в Україні в умовах глобалізаційних процесів. [Електронний ресурс] Ефективна економіка: елект. наук. фахове видання. 2018. № 4. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6971> (включено до Index Copernicus, Google Scholar). (0,8 друк. арк.).

10. Дробязко С. І. Теоретико-методичні аспекти страхового ринку в системі ринкової економіки. [Електронний ресурс] Ефективна економіка: елект.

наук. фахове видання. 2018. № 6. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6973> (включено до Index Copernicus, Google Scholar). (0,8 друк. арк.).

11. Drobyazko S. Models and vethods for assessment of the economic safety of companies. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 2018. № 6, Том 2. С. 7–11. (включено до Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar). (0,5 друк. арк.).

12. Drobyazko S. Insurance market development as a factor of the economic safety of the insurance sector enterprises. [Електронний ресурс] Ефективна економіка: елект. наук. фахове видання. 2018. № 8. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6928> (включено до Index Copernicus, Google Scholar). (0,8 друк. арк.).

13. Гільорме Т. В., Дробязко С. І. Актуальні напрями дослідження організації облікового процесу в інформаційному просторі. Економіка. Фінанси. Право. 2018. №8. С. 25–29. (включено до Index Copernicus). (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: досліджено інформаційно-аналітичне забезпечення управління системою економічної безпеки підприємств).

14. Дробязко С. І. Методологічне забезпечення управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. [Електронний ресурс] Ефективна економіка: елект. наук. фахове видання. 2018. № 9. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7204> (включено до Index Copernicus, Google Scholar). (0,8 друк. арк.).

15. Дробязко С. І., Мельнікова Ю. І. Особливості розвитку страхового ринку як сегменту фінансового ринку. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 9. С. 21–25. (включено до Index Copernicus). (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: досліджено концептуальні засади управління системою економічної безпеки підприємств страхового сектору).

16. Drobyazko S. Features of the GE/McKinsey model application for assessing the positions as a factor of security of insurance enterprises. International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2018, № 10 (18). С. 9–11. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography, ResearchBib). (0,5 друк. арк.).

17. Drobyazko S. Theoretical and methodological aspects of economic security management of enterprises. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 11/2. С. 33–36. (включено до Index Copernicus). (0,5 друк. арк.).

18. Drobyazko S. Features of insurance as a element of economic security of insurance sector companies. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 11/4. С. 32–34. (включено до Index Copernicus). (0,5 друк. арк.).

19. Drobyazko S. Economic security model of enterprises. Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 12/4. С. 44–46. (включено до Index Copernicus). (0,5 друк. арк.).

20. Drobyazko S. Results of introduction of the improved mechanism of economic security control of insurance companies. International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2019. №1. С. 9–11. (Ulrichsweb Global Serials Directory, Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography, ResearchBib). (0,5

друк. арк.).

21. Дробязко С. І. Маркетингові технології взаємодії зі споживачами як чинник забезпечення економічної безпеки підприємств. *Бізнес-Інформ*. 2019. № 2. С. 25–28. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services та ін.). (0,8 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України:

22. Дробязко С. І. Особливості організації обліку у недержавних пенсійних фондах. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. № 8. С. 34–37. (0,5 друк. арк.).

23. Дробязко С. І. Управління економічною безпекою підприємств страхового сектору в умовах інноваційного розвитку. *Моделювання регіональної економіки: збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: Плай, 2017. № 1(29). С. 459–471. (1,0 друк. арк.).

24. Дробязко С. І. Методологічна платформа управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. *Моделювання регіональної економіки: збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: Плай, 2017. № 2(30). С. 556–561. (0,8 друк. арк.).

25. Дробязко С. І. Формування системи оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору. *Моделювання регіональної економіки: збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: Плай, 2018. № 1(31). С. 82–92. (1,0 друк. арк.).

26. Дробязко С. І. Вимоги до звітності та складання балансу страхових організацій в країнах ЄС. *Моделювання регіональної економіки: збірник наукових праць*. Івано-Франківськ: Плай, 2018. № 2(32). С. 74–83. (0,8 друк. арк.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:

27. Hilorme T., Karpenko L., Drobyazko S. Innovative methods of performance evaluation of energy efficiency project. *Academy of Strategic Management Journal*, London. 2018. Vol. 17(2). P. 1–10. (включено до Scopus). (заг. обсяг 1,0 друк. арк., особисто автора 0,25: розроблено комплексне науково-методичне забезпечення оцінювання дієвості управлінської складової системи економічної безпеки).

28. Hilorme T., Honchar O., Drobyazko S. Innovative model of enterprises personnel incentives evaluation. *Academy of Strategic Management Journal*, London, 2018. Vol. №17(3). P. 1–6. (включено до Scopus). (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,25: запропоновано системно-процесний підхід у механізмі управління економічною безпекою підприємств).

29. Karpenko L., Serbov M., Drobyazko S. Methodological platform of the control mechanism with the energy saving technologies. *Academy of Strategic Management Journal*, London. 2018. Vol. 17(5). P. 1–7. (включено до Scopus). (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,25: надано рекомендації щодо інформаційно-аналітичне забезпечення управління системою економічної безпеки підприємств).

30. Hilorme T., Nazarenko I., Drobyazko S. Innovative model of economic behavior of agents in the sphere of energy conservation. *Academy of Entrepreneurship Journal*, London. 2018. Vol. 24(3). P. 1–7. (включено до Scopus). (заг. обсяг 0,8

друк. арк., особисто автора 0,25: надано рекомендації щодо формування системи оцінювання економічної безпеки підприємств).

Статті у інших наукових виданнях:

31. Дробязко С. І. Актуальні проблеми подання фінансової звітності за таксономією МСФЗ. Економіка і фінанси. 2018. №8. С. 4–10. (включено до Index Copernicus, PИHЦ, Google Scholar, Ulrich's Periodicals Directory). (0,8 друк. арк.).

Праці апробаційного характеру:

32. Drobyazko S. Regulation of the process of management of the system of economic security of financial institutions in Ukraine and the world. Actual problems of globalization: Collection of scientific articles. Midas S.A., Thessaloniki, Greece, 2016. P. 75–77. (0,5 друк. арк.).

33. Drobyazko S. Prerequisites of formation, content and components of economic security of enterprises. Research: tendencies and prospects: Collection of scientific articles. Editorial Arane S.A. de C.V., Mexico City, Mexico, 2017. P. 7–9. (0,5 друк. арк.).

34. Drobyazko S. Formation of effective system of indicators of economic security of enterprises. Challenges and opportunities of scientific thought development: Collection of scientific articles. GPG Publishing Group, Pretoria, South Africa, 2017. P. 15–17. (0,5 друк. арк.).

35. Drobyazko S. Financial results insurance sector as a factor of economic security. Problems of modern science: Collection of scientific articles. Fadette editions, Namur, Belgium, 2018. P. 30–33. (0,5 друк. арк.).

36. Drobyazko S. Forming a strategy of economic security in uncertainty. Perspectives of modern scientific research: Collection of scientific articles. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2018. P. 32–35. (0,5 друк. арк.).

37. Drobyazko S. Diagnostics of conditions of implementation of insurance companies management Ukraine and the world. Scientific research: global and local perspectives: Collection of scientific articles. SAUL Publishing, Dublin, Ireland, 2018. P. 17–21. (0,8 друк. арк.).

38. Drobyazko S. Methodological basis of the economic safety assessment of the insurance sector's enterprises. Synthesis of science and society in solving global problems: Collection of scientific articles. Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2018. P. 5–8. (0,5 друк. арк.).

39. Drobyazko S. Improving the management of the economic security of the enterprise based on risk-management. Fundamental and applied research: Collection of scientific articles. Dingo Publishing, Melbourne, Australia, 2018. P. 22–26. (0,5 друк. арк.).

40. Drobyazko S. Rationale for the strategy of economic security of the insurance sector's enterprises under the conditions of innovative development. Actual scientific research: Collection of scientific articles. Editoria di Modena, Rome, Italy, 2018. P. 47–51. (0,8 друк. арк.).

41. Drobyazko S. Application budgeting tge cost of economic security measures. Innovation and Entrepreneurship: Collection of scientific articles. Ajax Publishing, Montreal, Canada, 2019. P. 37–41. (0,8 друк. арк.).

42. Drobyazko S. Personnel management as an element of the economic safety system of business. Social entrepreneurship – innovation – environment: materials of International Scientific Conference, Cracow, Poland, 10 May 2018. S. 210–218. (0,8 друк. арк.).

Навчальні посібники:

43. Дробязко С. І., Козир Т. М., Холод С. Б. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу. Навч. посіб. / за заг. ред. П. Й. Атамаса. **Рекомендовано МОН України** (лист № 1/11-4640 від 07.06.2011 р.) К.: ЦУЛ, 2012. 416 с. (заг. обсяг 26,0 друк. арк., особисто автора 18,0 друк. арк.: визначено особливості формування інформаційної бази для аналізу економічної безпеки підприємств страхового сектору).

АНОТАЦІЯ

Дробязко С. І. Методологія управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський державний університет харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено науковому обґрунтуванню теоретико-методологічних засад та розробці практичних рекомендацій щодо управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. Доведено дуальність економічної безпеки підприємств – «відсутність небезпеки» і «захищеність від небезпеки» та визначено найважливіші її властивості. Уточнено визначення економічної безпеки підприємств страхового сектору, виділено її структурно-функціональні складові. Розроблено концептуальні засади економічної безпеки підприємств страхового сектору. Розроблено концепцію управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. Розвинуто класифікацію ринку страхових послуг. Розроблено комплексний інструментарій інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємств страхового сектору. Визначено пріоритетні групи факторів та найвагоміші субфактори впливу на розвиток ринку страхових послуг як детермінанти економічної безпеки підприємств страхового сектору. Розроблено науково-практичний підхід до оцінювання економічної безпеки підприємств страхового сектору. Обґрунтовано методологічні засади формування системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. Розроблено науково-методичний підхід до удосконалення системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. Запропоновано науково-практичний підхід до оцінювання ефективності системи управління економічною безпекою підприємств страхового сектору з урахування ризику. Розвинуто методичний підхід до формування стратегічних заходів підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору на основі модифікованої матриці профілю конкурентоспроможності. Розроблено науково-методичний підхід до оцінки споживчого вибору підприємства страхового сектору та матричний метод експрес-оцінки ефективності управління економічною безпекою підприємств страхового сектору. Розвинуто методичний підхід до формування стратегічних заходів підвищення економічної безпеки підприємств страхового сектору.

Ключові слова: економічна безпека, підприємства страхового сектору, концепція управління економічною безпекою, система управління економічною безпекою, ринок страхових послуг, інтегральна оцінка, альфа стейкхолдери, споживчий вибір, стратегічні заходи.

ANNOTATION

Drobyazko S.I. Methodology of economic security management of insurance sector enterprises. – Manuscript copyright.

Thesis for the degree of doctor of economic Sciences in the specialty 08.00.04 – Economics and management of enterprises (for economic activities). – Kharkiv state University of food and trade of the Ministry of education and science of Ukraine, Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to scientific substantiation of theoretical and methodological backgrounds and practical recommendations on management of economic security of the enterprises of insurance sector. The duality of economic security of enterprises – "absence of danger" and "containment from danger" is proved and its most important properties – robustness, symmetry/asymmetry and equivalence are defined. The definition of economic security of enterprises of the insurance sector has been clarified, its structural-functional components have been distinguished: financial, personnel, information, marketing. The conceptual bases of economic security of the insurance sector enterprises as capable to self-development of the system in the space-time dimension in the impulse interaction of scientifically substantiated elements in the plane of activities and structural and functional components have been developed.

The concept of economic security management of the insurance sector enterprises as a single integrated vision of the economic security management of the insurance sector enterprises in accordance with the dominant modern scientific paradigm based on the principles of theories of economic security, management, risk management, stakeholders, sustainable development and a complete set of process-competence-based, system-based, resource, situational, adaptive approaches and takes into account the modern specificity of the insurance sector, which is a system of views on the ways to and ways to implement the process of ensuring / improving the overall level of economic security and by individual planes of activities and structural-functional components.

The classification of the insurance market has been developed by supplementing with the "network of stakeholders" sign. Six stages of development of the domestic insurance market were identified and identified: spontaneous, initial liability, legislative, programmatic, crisis, modern.

A comprehensive toolkit for the integrated assessment of the economic security level of insurance companies has been developed. A methodological platform for assessing the economic security of insurance companies has been developed on the basis of a comprehensive toolkit of integrated assessment of their economic security level to address the problem of early warning of negative processes. A multilevel system of assessing the economic security of the insurance sector enterprises within the sectoral directions and the general indicators of the favorable external environment, which forms an information base for management decisions based on the "Report on the assessment of economic security of insurance activity" is proposed.

The author defines the priorities of the group of factors and significant sub-factors of influence on the development of the insurance market as determinants of economic security of the insurance sector. On the basis of the threat to the economic

security of enterprises of the insurance sector and on the basis of a group of factors and significant sub-factors of influence on the development of the insurance market as determinants of economic security of enterprises of the insurance sector.

The Scientific-practical approach to the assessment of the economic security of the insurance sector enterprises has been developed, which is based on the synthesis of matrix, integral and scoring methods in the context of the structural-functional components of economic security and the formation of its assessment system as a basis for taking corrective measures.

The conceptual and categorical framework of forming the system of economic security management of the insurance sector enterprises has been developed. The methodological principles of the formation of the economic security management system of the insurance sector enterprises are substantiated. A scientific-methodological approach to the improvement of the economic security management system of the insurance sector based on the conceptual model of the transformation of the economic security system according to certain parameters at all stages of its life cycle in the conditions of existing limitations of the communication environment for the mandatory control and evaluation of the effectiveness of its promotion. The Scientific-practical approach to assessing the effectiveness of the management system of economic security of enterprises of the insurance sector taking into account the risk is proposed.

A methodological approach to formulating strategic measures for enhancing the economic security of the insurance sector enterprises has been developed based on a modified matrix of competitiveness profile, which is formed by the integral indicators of the quality of insurance service and the reputation of the enterprise on the level of its competitiveness on the basis of an equivalent five-level scale. It was developed a scientific-methodological approach to the evaluation of consumer choice of the enterprises of the insurance sector on the basis of common criterion of consumer choice by partial priority industry selection criteria: assortment, price, location, notoriety, staff competence, service.

The matrix method of performance snapshot of efficiency of management of economic security of the enterprises of the insurance sector on the basis of the matrix "competitiveness dynamics — the level of economic security of the insurance sector enterprises", formed by integral dynamic and static indicators is improved. The scientific-practical approach to the choice of strategy of interaction of the insurance sector enterprises with the consumer in the Internet environment on the basis of the matrix "degree of consumer's readiness - communication environment" formed on the basis of qualitative assessment of the communication environment by certain indicators (frequency, focus, intensity) in the time plane.

Keywords: economic security, insurance sector enterprises, economic security management concept, economic security management system, insurance services market, integrated assessment, alpha stakeholders, consumer choice, strategic measures.

ДРОБЯЗКО СВІТЛАНА ІГОРІВНА

**МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ
ПІДПРИЄМСТВ СТРАХОВОГО СЕКТОРУ**

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Підп. до друку 05.09.2019. Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Друк цифровий. Ум. друк. арк. – 2,0. Наклад 100 пр. Зам. № 08-02.

Надруковано

ФОП Дробязко С.І.

а/с 5720, м. Дніпро, 49107.

Тел.: +380688517552

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДП №166-р від 19.11.2013 р.